

positivism. His efforts in legal positivism became the dominant trend in the general Theory of Law and especially in Civil Law. Pakhman contrasted two theories of law, «historical-philosophical» and «legal theory». Pakhman defended two positions which were typical for legal positivism: formalist conception of law and jurisprudence limits by formal dogmatic tasks research. He represented Civil Law as absolutely coherent and closed area regulations, he supported the conventional system of institutions of person family, clothing, binding and inheritance law.

Denying the Germanic influence on Rus Law Pakhman permits a significant and long-term impact of Byzantine Law. He believes that the most important and fundamental system of forensic evidence according to Russian Pravda (Truth) was the witnesses' evidence. Pakhman formulated and substantiated the role of 'poslukhy' in the proceedings of Kievan Rus. The desire to expound further scientific development of the question about the scientific work of Pakhman, the dissertation preparation or monographic research are presented in this theme. The materials of the article can be used during the educational process studying the theme «State and Law of Kyiv Rus», and also in reports preparation, control tasks, diploma works and dissertations.

Keywords: dogma of Law, Civil Law, witnesses, evidence, Russian Pravda (Truth).

УДК 340.12(075.8)

Д. В. Андреев

ТРАНЗАКТНА МОДЕЛЬ КОМУНІКАЦІЇ ВЛАДИ ТА СУСПІЛЬСТВА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розглянуто домінуючі тенденції пошуку оптимального механізму соціально-правової комунікації між владою та суспільством. Проаналізовано основні підходи до дослідження зазначеної проблематики, починаючи від античних часів до сучасних наукових розробок дієвих комунікаційних моделей. Особливу увагу при організації комунікації приділено засобам масової інформації, зокрема, з'ясовано їх роль у процесі впровадження транзактної моделі комунікації. Зроблено висновок, що альтернативою державного регулювання комунікативних відносин має стати розробка концепції державної комунікативної політики.

Ключові слова: соціально-правова комунікація, механізми комунікації, транзактна модель комунікації, засоби масової інформації, комунікаційний процес взаємодії влади та суспільства.

З точки зору більшості філософсько-правових концепцій розвиток сучасного суспільства доцільно розглядати як результат складної комунікативної взаємодії різних соціальних груп і структур, які утворюються у суспільстві. При цьому їх статус варіює залежно від здатності й можливостей здійснення комунікацій у широкому спектрі: від міжособистісних (індивідуальних) комунікацій до міжсуспільних масштабів. Загалом ця тема порівняно нещодавно, а саме © Андреев Д. В., 2013

з першої чверті ХХ ст., стала предметом підвищеної наукової уваги й дослідницьких розробок.

Однак, незважаючи на те, що розвиток теорії комунікацій розпочався лише з ХХ ст., сучасний аналіз дослідження наукових концепцій теорії комунікацій свідчить: на теперішній час їх існує безліч, причому вони інколи не просто суперечать, а й виключають одна одну. Тим не менше, розглядаючи значний спектр підходів до визначення комунікаційних процесів, можна окреслити загально-визнані тенденції, які застосовують широко відомі науковці та спеціалісти цієї нової галузі технології комунікацій. Визнаючи наукові розробки сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників масових комунікацій Д. Богданова, Т. Грушевицької, С. Квіта, В. Конецької, З. Партико, Г. Почепцова, О. Фортунатова та багатьох інших науковців, зазначимо, що проблематика створення та удосконалення системи взаємозв'язків між суспільством і владою досліджувалась ще у класичних працях давньогрецьких філософів.

На нашу думку, зовсім не випадково один з найвидатніших творів «Держава» античного філософа Платона створено у вигляді комунікативної взаємодії – діалогу між його вчителем Сократом, який представляє когорту філософів, та його співрозмовниками, кожного з яких, за великим рахунком, можна розглядати як певну соціальну верству громадян [1, с. 11]. Результатом цих діалогів є побудова ідеї громадської угоди, яка спирається на своєрідний результат комунікативної взаємодії у демократичному суспільстві, а саме – на взаємну домовленість людей, а не на природну обумовленість.

Аналіз поширених сьогодні наукових теорій, присвячених питанням комунікацій, засвідчує тяжіння до фрагментації різних концептів комунікативної взаємодії, що, відповідно, дозволяє інтерпретувати цей феномен з позиції історико-компаративного аналізу та здійснити дослідження інноваційних моделей, в яких об'єднуються поняття комунікативної взаємодії суспільства, влади, індивідуума та соціальної стратифікації.

Очевидно, що дослідження питання комунікативної взаємодії потребує багатоаспектного розгляду самого поняття «комунікація» в координаційній системі «суспільство – влада», органічно розглядаючи її як результати наукового пізнання з точки зору філософії права, а також як динаміку розвитку інформаційно-комунікативних технологій.

Джон Кін (John Keen), досліджуючи тему історії мас-медіа та демократії, небезпідставно зауважував, що існує очевидна філософська неузгодженість різноманітних обґрунтувань, що вказує на певну плутанину в усвідомленні своїх позицій ранніми захисниками свободи слова. Свобода комунікації обґрунтовувалася посиленням на якийсь один принцип абсолютного характеру, коли за основу бралася лише одна-єдина вірна причина, чому ця свобода є основоположним, першим принципом громадського і політичного

життя. І аргумент «природних прав» спирався на есенціалістську картину людської істоти, типову не лише для раціоналізму Просвітництва, а й для метафізики давніх греків і для християнської теології [2, с. 39].

Зауважимо, що спроби з'ясування природи і взаємозв'язків таких понять, як «державна» і «суспільство», «влада» і «свобода», «індивідуум» і «громада», призводили до необхідності раціонального встановлення природи і тлумачення цих категорій з позицій соціально-правової комунікації.

Водночас, ґрунтуючись на конструктах ідеалізованої моделі демократії, первинні погляди на стосунки між свободою та комунікацією страждали також від неявних класичних упередженостей, успадкованих від «безпосередньої» грецької моделі держави-полісу. Зокрема, в «демократичних полісах ті, хто інформує, та ті, кого інформують, були одними й тими ж особами, оскільки оприлюднювалось те, за що голосували збори, учасниками яких були громадяни. В такому випадку прозорість була повною, а зв'язок між демократією і оприлюдненням законів і рішень був природним та очевидним» [3, с. 105].

Загалом, комунікативні відносини передбачають певні ступені свободи і самостійності індивідуумів та соціальних суб'єктів за посередництвом механізмів узгодження дій індивідуума з діяльністю інших індивідуумів, соціальних груп і суспільства в цілому. Існування процедури такого «узгодження» реально доводиться фактором ефективності інституційно закріплених суспільних комунікативних зв'язків у демократичному суспільстві. Влада у сфері комунікативних відносин виявляє себе як розпорядник потужного управлінського потенціалу.

Тобто, можна визначити, що концепт міжособистісної комунікації нерозривно пов'язується з верховним правом індивідуума, сила і сфера дії якого цілком і повністю залежить від результатів комунікативної взаємодії, яка виявляється у «домовленостях» та організації дотримання цих «домовленостей» у суспільстві.

Конфігуративна єдність усіх означених складових зводиться до тріади – «влада слова», «влада інформації», «влада закону». З позиції потенційних можливостей комунікативної взаємодії «влада» як суспільний феномен розглядалася у працях М. Вебера, К. Маркса, А. Шопенгауера. Один з найавторитетніших вітчизняних істориків XIX ст. В. Ключевський зазначав, що «середньовічна європейська держава була федерацією суспільних прошарків, союзом декількох державних прошарків, який утримується на договорі» [4, с. 7].

З. Бауман звертає увагу на «значну схожість між двоступеневою моделлю раціонального суспільства в теорії М. Вебера і картиною раціонального суспільства, змальованою Ієремією Бентамом у притчі «Паноптикон» [5, с. 68]. Кожна модель скріплена суворим

поділом двох різних, але взаємодоповнюючих принципів комунікації між владою та суспільством; кожна поєднує свободу і несвободу як однаково необхідні складові частини; і кожна обходиться без «духовної єдності» на кшталт «прихильності загальним цінностям», покладаючись на передбачувану егоїстичність індивідуумів як на достатню умову свого правильного функціонування.

Далі він зазначає, що соціальна система утворюється як інтеракція людських індивідуумів, а тому кожен учасник є одночасно і діячем (що володіє певними цілями, ідеями, установками і т. д.), і об'єктом орієнтації як для інших діячів, так і для себе самого. Система інтеракції є певним аспектом, аналітично абстрагованим від тотальної сукупності процесів дій учасників інтеракції.

Німецький філософ Н. Луман (Luhmann) зауважив, що історичним імпульсом для виникнення особливих символізованих засобів комунікації став винахід і поширення писемності, яка неосяжно розширила комунікативний потенціал суспільства і вивела його за межі інтеракції безпосередньо присутніх, а отже, і з-під контролю конкретних систем інтеракції. Без писемності було б неможливо вибудувувати зв'язуючі ланцюги влади всередині політико-адміністративної бюрократії, не кажучи вже про демократичний контроль над політичною владою [6].

Успішно впроваджене у 1452 р. Іоганном Гутенбергом (Gutenberg) промислове виробництво друкованої продукції було удосконалено китайський друкарський станок започаткувало революційну зміну способу матеріалізації інформації. Причому, саме в той історичний період Н. Маккіавеллі (Machiavelli) першим сформував тезу про безперспективність формації влади тільки на засадах примусу та обґрунтував важливість і обов'язковість забезпечення підтримки чинної влади населенням – фактично здійснення її легітимізації шляхом утворення необхідної «аури» у формі громадської думки. Цілком логічним постає питання щодо інструментарію формування громадської думки. Очевидно, що доки процеси фіксації та передачі інформації не набули характеристик масовості, швидкості комунікаційної взаємодії була досить невисокою. Громадська думка формувалась як результат фактично безпосередньої комунікативної взаємодії влади та суспільства.

Але ситуація змінилася з виникненням нового суб'єкта комунікативної взаємодії влади та суспільства – інституту засобів масової інформації. На нашу думку, каталізатором цього процесу стала зміна парадигми суспільних відносин, пов'язана з фактором соціально-економічних змін, привнесених капіталізмом: стрімким розвитком промисловості загалом, і звичайно ж, поліграфічної галузі зокрема. У процесах комунікативної взаємодії влади та суспільства з'явився особливий учасник – друковані книги та преса. Фактично з моменту свого виникнення преса потрапила під жорсткий контроль влади, що знайшло своє відображення у британському конституціоналізмі.

Так, якщо 11 грудня 1640 р. в одному з перших тогочасних європейських конституційних документів – Петиції «Про корні і гілки» – англійські парламентарі наголошували на неприпустимості «розповсюдження аморальних, порожніх і некорисних книг, памфлетів, театральних п'єс і балад, що призводять до ... відволікання населення від читання, вивчення і слухання Слова Божого та інших гарних книг», то вже приблизно через півстоліття, у 1689 р., з прийняттям документа «Біль про права» було проголошено, «що свобода слова, висловлювань і всього того, що відбувається у парламенті, не може бути приводом для переслідувань або бути методом розгляду у будь-якому суді, окрім парламенту» [7, с. 128].

Характерно, що фактично з тих часів і до сьогодні найбільш ефективним і дієвим інструментом формування громадської думки є інститут засобів масової інформації (ЗМІ), які вже не тільки виконують роль простого «посередника» у передаванні інформації, а й самі стають активними комунікаторами у системі соціально-правових відносин, створюючи нові перспективи розбудови демократичних засад.

У роботі «Сильна держава» Ф. Фукуяма (Fukuyama) вказує на існування широкого загалу наукових джерел, які обґрунтовують взаємозв'язок між процесом комунікацій, рівнем суспільного розвитку та принципами демократії. Автор зауважує, що рівень розвитку держави, можливо, безпосередньо не впливає на розвиток демократії, але у випадку низького розвитку ймовірним є скочування назад до авторитаризму. Однак оскільки неможливо стало вважати успішним розвиток без відповідної основи, нас під час розгляду згаданого питання хвилює зворотня комунікація – демократія допомагає чи шкодить розвитку державної влади [8, с. 54].

У той же час державна влада як така не здатна, зазвичай, сама по собі встановлювати колективну ідентичність суспільства; не спроможна вона також сама по собі здійснювати соціальну інтеграцію на ґрунті колективних цінностей, які їй принципово невідповідні. Тому теорія масової комунікації як підґрунтя теорії влади наділена тією перевагою, що відкриває можливість порівняння влади з комунікативними засобами інших видів суспільних цінностей та предикатів, наприклад, з істиною та справедливістю. Така постановка питання слугує, загалом, не тільки проясненню феномена влади, але одночасно і більш широкому компаративістському інтересу та обміну теоретичними підходами, які утворюються у сфері комунікативної взаємодії.

Щоб уникнути подібних непорозумінь, пов'язаних з утвердженням легітимності влади, що, до речі, властиво сучасним суспільствам, ще раз потрібно підкреслити: ідея комунікації полягає не в пропонуванні моделі політичної дії, а в аналізі спроможності влади налагодити діалог із суспільством у реалізації загальних демократичних ідей.

Фундатори теорії масової комунікації вважають, що соціально-правова комунікація – це своєрідне соціально-інформаційне поле політики, яке передбачає не односторонню спрямованість сигналів від еліт до мас, а весь діапазон неформальних комунікаційних процесів у суспільстві, які мають найрізноманітніший вплив на політику. Тому політичне життя у будь-якому суспільстві неможливе без сталих методів комунікації [9, с. 16].

Однак, сьогоденні реалії вказують на виникнення нової небезпечної проблеми «сплетіння» двох інституцій: влади та ЗМІ. І ця проблема стосується не тільки країн, які стоять на перехідних щаблях свого розвитку.

Так, нещодавній скандал з незаконним збиранням інформації журналістами газети «News of the World» (входила до складу медіа-імперії News Corp. Руперта Мердока), що мав місце у Великобританії у 2011 р., вивів цю проблему на поверхню суспільно-політичних відносин. У результаті було створено спеціальну слідчу комісію, яку очолив лорд-суддя Брайан Левесон. У висновках комісії було наголошено на необхідності створення «сильного і незалежного наглядового органу за діяльністю ЗМІ, оскільки прийшов час, щоб політики виконали свої обіцянки і відсунули подалі свої особисті відносини з власниками та редакторами засобів масової інформації» [10].

Характеристики нових технологій змушують нас вийти за межі традиційної теорії масової комунікації. Цю нову сферу можна назвати транзактною медійною комунікацією. Транзактність означає зміну ролей – перехід до таких міжособових комунікаційних відносин, в яких кожна сторона може по черзі виступати у ролі відправника, одержувача або передавача інформації. Таким чином, відбувається обмін інформацією, певними знаками, а в результаті – й конкретними знаннями. «Медійна» означає, що ці технології включають у себе медіа. У більшості медіа-систем, які підтримують транзактні комунікації, можлива масова комунікація. Іншими словами, комунікаційними транс-діями може користуватися невизначене коло осіб [11, с. 396].

Отримані результати дають підставу зробити висновок, що існуюча в Україні модель комунікативної взаємодії влади та суспільства потребує особливої уваги та докорінного реформування. Динаміка розширення сучасного простору комунікативної взаємодії знаходить вираження в тенденціях, які мають забезпечити підвищення ефективності управлінських рішень, що призведе до:

- підвищення показників національної правосвідомості за рахунок розвитку людського потенціалу, а також розширення потенціалу індустрії масової інформації;

- сприяння становленню відкритого демократичного суспільства, яке гарантуватиме дотримання конституційних прав громадян щодо участі у суспільному житті, прийнятті відповідних рішень органами влади.

Водночас необхідно враховувати той очевидний факт, що динаміка розвитку комунікативних відносин часто є випереджаючою за управлінські можливості державного апарату і як альтернатива жорсткого державного регулювання або революційним трансформаціям у сфері комунікацій має бути розроблена концепція державної комунікативної політики на основі ідеї ефективного використання потенціалу двох одночасно взаємопов'язаних і антагоністичних систем – держави та засобів масової комунікації.

Список використаних джерел: 1. Платон. Держава / Платон ; [пер. з давньогр. Д. Коваль]. – К. : Основи, 2000. – 355 с. 2. Кін Джон. Мас-медіа і демократія / Джон Кін ; [пер. з англ. О. Грищенко]. – К. : К.І.С., 1999. – 134 с. 3. Куле К. СМИ в Древней Греции: сочинения, речи, разыскания, путешествия... / К. Куле ; [пер. с фр. С. В. Кулланды]. – М. : Новое литератур. обозрение, 2004. – 256 с. 4. Ключевский В. Сочинения. Т. VIII. Исследования, рецензии, речи (1890–1905) / В. О. Ключевский. – М. : Изд-во социал.-экон. лит., 1959. – 490 с. 5. Бауман З. Свобода как социальное отношение / Зигмунд Бауман ; [пер с англ. Г. Дашевского]. – М. : Новое издательство, 2006. – 132 с. 6. Луман Н. Власть / Никлас Луман ; [пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. – М. : Праксис, 2001. – 256 с. 7. Блохин Н. Н. Конституции и законодательные акты буржуазных государств (XVII–XIX вв.) : [сб. док.] / Н. Н. Блохин. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1957. – 588 с. 8. Фукуяма Ф. Сильное государство : Управление и мировой порядок в XXI веке : [пер. с англ.] / Фрэнсис Фукуяма. – М. : АСТ ; АСТ Москва ; Хранитель, 2006. – 220 с. 9. Дубас О. Інформаційно-комунікаційний простір: культурно-політичні детермінанти : [монографія] / О. Дубас. – К. : Генеза, 2011. – 256 с. 10. Британский судья приговорил прессу. Закон о СМИ расколол Великобританию // Коммерсантъ. – 3 дек. 2012 г. – № 228/П (5013). 11. Брайант Д. Основы воздействия СМИ = Fundamentals of Media Effects / Д. Брайант, С. Томпсон ; [пер. с англ. В. В. Кулебы и Я. А. Лебеденка]. – М. : Вільямс, 2004. – 432 с.

Надійшла до редакції 12.07.2013

Андреев Д. В. Трансактная модель коммуникации власти и общества: философско-правовой аспект

Рассмотрены доминирующие тенденции поиска оптимального механизма социально-правовой коммуникации между властью и обществом. Проанализированы основные подходы к исследованию указанной проблематики, начиная от античных времён до современных научных разработок действенных коммуникационных моделей. Особое внимание при организации коммуникаций уделено средствам массовой информации, в частности, выяснена их роль в процессе внедрения трансактной модели коммуникации. Сделан вывод, что альтернативой государственного регулирования коммуникативных отношений должна стать разработка концепции государственной коммуникативной политики.

Ключевые слова: социально-правовая коммуникация, механизмы коммуникации, трансактная модель коммуникации, средства массовой информации, коммуникационный процесс взаимодействия власти и общества.

Andreyev D. V. Transactional Model of Communication between Authorities and Society: Philosophical and Legal Aspect

The prevailing tendencies to search the optimal mechanism for social and legal communication between authorities and society are researched in the article. The main approaches to the research of this issue, from ancient times to the modern scientific developments of effective communication models are analyzed in the paper. Special attention while organizing communications is paid to mass media. In particular their role in the process of implementing the transactional model of communication is clarified.

The author concludes that Ukraine's current model of communicative interaction between authorities and society requires special attention and radical reform. The dynamics of the expansion of communicative interaction's modern space is manifested in the tendencies that have to provide the efficiency of management decisions. All this will increase the national legal awareness through the development of human potential, industrial potential of mass information; will assist to promote open democratic society, which guarantees compliance constitutional of citizens rights to participate in the public life and decision-making by authorities.

The author believes it is necessary to consider the fact that the dynamics of communicative relations' development is often ahead of management capacity of the state machine. As an alternative to strict state regulation or revolutionary transformations in the sphere of communication we have to develop the concept of state communication policy based on the idea of efficient use of the capacity of two simultaneously interconnected and antagonistic systems. They are the state and mass media.

Keywords: social and legal communication, communication mechanisms, transactional model of communication, mass media, communication process of interaction between authorities and society.

УДК 351.74(477)

О. І. Безпалова

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

З'ясовано сутність нормативно-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави. Розглянуто систему нормативно-правових актів, що регламентують особливості реалізації правоохоронної функції держави. Визначено роль і місце законодавчого забезпечення реалізації правоохоронної функції держави. Запропоновано класифікацію законодавчих актів у цій сфері, проаналізовано окремі закони. Визначено шляхи удосконалення законодавчого забезпечення реалізації правоохоронної функції держави.